

فرا تحلیل مقالات علمی و پژوهشی منتشر شده بافت فرسوده شهری در ایران (مقالات منتشر شده سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷)

اسماعیل دویران^۱

۱. استادیار گروه آموزش جغرافیا، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: a.daviran@cfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۳۱ مرداد ۱۳۹۹
تاریخ پذیرش: ۲۴ شهریور ۱۳۹۹

چکیده

مقدمه: بافت فرسوده شده هر چند در ظاهر مفهومی کالبدی را مستتر می‌سازد ولی بافتی است که در ابعاد مختلف جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی دچار فرسودگی شده و زیست‌پذیری آن کاهش یافته است. مطالعه و پژوهش این بافت‌ها ضرورتی است که در تحقیقات طی دو دهه اخیر جامعه علمی کشور بیشتر نمود پیدا کرده است

هدف: بررسی ابعاد محتوایی و ساختاری پژوهش‌های مرتبط با بافت فرسوده هدف اصلی پژوهش حاضر می‌باشد.

روش‌شناسی: این تحقیق با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی مبتنی بر روش گردآوری کتابخانه‌ای - اسنادی به بررسی مقالات علمی و پژوهشی منتشر شده با موضوع بافت فرسوده شهری در ایران پرداخته است. این پژوهش با روش فراتحلیل متغیرهای موضوعی، روش‌شناسی، توزیع مکانی و فضایی، رشته، گروه و رتبه علمی محققان مطالعات صورت گرفته را واکاوی می‌نماید.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: جامعه آماری پژوهش مقالات علمی و پژوهشی فارسی منتشر شده با موضوع بافت فرسوده در ۵ سال اخیر (۹۷-۱۳۹۲) است.

یافته‌ها و بحث: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد گروه جغرافیا بیشترین پژوهش‌ها، دانشگاه‌های نخست شهرهای تهران، اصفهان، مشهد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. نیمه غربی کشور بیشترین توازن پژوهشی بافت فرسوده را دارا می‌باشند. روش‌شناسی مورد استفاده غالب پژوهش‌ها توصیفی - تحلیلی با تنوع موضوعی پراکنده، و روش گردآوری داده‌ها میدانی، با روش تجزیه و تحلیل آماری مبتنی بر مدل‌های جغرافیایی (SWOT, ANP, AHP) بوده است.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهد پژوهش‌های صورت گرفته عمدتاً ماهیت کمی و با استفاده از مدل ریاضی و آماری انجام یافته و در مسائل روش‌شناسی مانند طرح سؤال، فرضیه دچار ضعف می‌باشند.

کلیدواژه‌ها: بافت فرسوده، مقالات، ساختار، فرا تحلیل.

مقدمه

بافت‌های فرسوده شهری، نقطه آغاز تولد شهر، و به بیان دیگر گویای فرهنگ هم‌زیستی مردمان مجتمع در ابتدای شکل‌گیری آن است. محدوده کالبدی بافت‌های فرسوده در شهرها، از نظر تاریخی، فرهنگی، اجتماعی، شهرسازی و معماری بسیار ارزشمند و نیازمند ساماندهی و برخوردی متناسب با واقعیت‌های امروزی آن‌هاست (صفایی پور و علیزاده، ۱۳۹۲: ۹۴). از منظر شرکت بازآفرینی شهری ایران (شرکت عمران و بهسازی کشور) بافت‌های فرسوده مناطقی از شهر است که در طی سالیان گذشته عناصر متشکله آن‌ها از تأسیسات روبنایی، زیربنایی، ابنیه، مستحذات، خیابان‌ها و دسترسی‌ها، دچار فرسودگی و ناکارآمدی شده و ساکنان آن‌ها از مشکلات متعدد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی رنج می‌برند (شرکت بازآفرینی ایران، ۱۳۹۴: ۸۱). باید توجه داشت که مقدم شدن پدیده شهرنشینی بر شهرسازی در بیشتر شهرهای ایران، معضلات متعدد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی را به وجود آورده است. برای نمونه بافت‌های فرسوده شهری یکی از این معضلات است که خارج از نظام و الگوی قانونی، شکل و کیفیت زندگی شهری را کاهش داده و خدمات، زیرساخت‌ها، تأسیسات شهری، شبکه راه‌ها، تراکم جمعیتی و ساختمانی زیادی را به وجود آورده است (احمدی و پوراحمد، ۱۳۹۷: ۴۱۰). در این خصوص توجه رسمی به بافت‌های فرسوده کشور در سال ۱۳۶۴ با شکل‌گیری دفتر بهسازی شهری در حوزه معاونت شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی آغاز می‌گردد.

بعدها به منظور پیش‌نگری، پیش‌گیری و درمان مسائل مورد اشاره و با رسالت تجدید حیات شهری و نیل به شهر پایدار و مشارکتی، در سال ۱۳۷۶ سازمان عمران و بهسازی شهری به وجود آمده و سپس در جهت کاهش بروکراسی اداری و تسریع مداخله سازمان مزبور تبدیل به شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری کشور می‌گردد تا به صورت هیئت‌مدیره‌ای اداره گردد. این شرکت نهایتاً در سال ۱۳۹۲ نام خود را به شرکت بازآفرینی شهری کشور تغییر می‌دهد (دویران، ۱۳۹۷). مطالعات علمی و دانشگاهی در خصوص بافت فرسوده بیشتر از سال‌های ۱۳۸۰ آغاز می‌گردد که در ابتدا بیشتر به موضوعاتی مانند مشکلات کالبدی بافت، تراکم شهری، آسیب‌پذیری در برابر زلزله پرداخته می‌شود. پس از زلزله بم در سال ۱۳۸۲ مطالعات روی این بافت‌ها بیشتر می‌گردد. بطوریکه تهیه طرح‌های بافت فرسوده در بیشتر شهرهای کشور البته با نگاه کالبدی اقدام می‌شود.

بررسی پژوهش‌های صورت گرفته با موضوع بافت فرسوده از این جهت اهمیت و ضرورت دارد که فرایندهای روش‌های و الگوهای پژوهشی کشور را تبیین کرده و راهنمایی لازم در تشخیص نوع مطالعات، موضوعات کلیدی، فضا و مکان جغرافیایی مورد مطالعه، روش‌شناسی مطالعه برگرفته از مسائل و نگرش و سیاست‌های مدیریتی مداخله در سطح ملی و محلی انجام می‌دهد. این پژوهش باهدف بررسی مطالعات بافت فرسوده صورت پذیرفته در مجلات معتبر علمی و پژوهشی تدوین یافته و سعی بر این دارد با روش فرا تحلیل مطالعات صورت گرفته به لحاظ نوع موضوعات روش‌شناسی، دانشگاه، مکان، سطح پژوهش بررسی نماید. بدین جهت سؤال اصلی پژوهش این است که مقالات پژوهشی با موضوع بافت فرسوده به لحاظ رویکرد موضوعی چگونه انجام گرفته است؟ روش‌شناسی این مطالعات به چه شکل ساختار یافته است؟ توزیع مکانی و فضایی مطالعات در کشور چگونه بوده است و چگونه بوده است؟

بررسی پژوهش‌های بافت فرسوده با روش‌های مختلف فرا تحلیل، تحلیل متن، تحلیل گفتمان و غیره مطالعاتی صورت نگرفته است اما در مورد سایر موضوعات شهری که با روش فرا تحلیل انجام گرفته است با وجود پژوهش‌های فرا تحلیلی اندک، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: شفعیا و کاظمیان (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان فرا تحلیل روش و نتایج پژوهش‌های کیفیت زندگی شهری در ایران به بررسی مقالات علمی و پژوهشی منتشر شده تا سال ۱۳۸۹ پرداخته و به این نتیجه رسیده است چندی بعد مطالعه و استفاده از شاخص‌ها ترکیبی نقطه قوت مطالعات و کم‌توجهی به ابعاد جامعه‌شناختی و عدم انعکاس روایی و پایایی پژوهش به عنوان نقطه ضعف مطالعات است. الوندی پور و دادش پور (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان فرا روش پژوهش مرتبط با عدالت فضایی در ایران در مقیاس شهری به این نتیجه دست یافته است که مطالعات صورت گرفته عمدتاً دارای ابهام روش‌شناسی و کیفیت پایین علمی و اخذ نتایج بدیهی می‌باشند. عباسی ورکی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با موضوع فرا تحلیل کیفی پژوهش‌های شهر-منطقه با بررسی

۴۵ مقاله خارجی به این نتیجه دست یافت که شهر منطقه‌ها، با نگرش پیوند اقتصادی دو مقیاس محلی و جهانی به دنبال ارتقاء توان رقابت‌پذیری و پایداری است و این امر از طریق نو منطقه‌گرایی امکان‌پذیر می‌شود. صادقی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با موضوع فرا تحلیل مطالعات پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی نشان می‌دهد که تحقیقات مربوط به پیشگیری از جرم از طریق طراحی عمدتاً از سال ۱۳۸۰ به بعد رونق یافته که دارای کاستی‌های الگوی مداخله می‌باشند. قلعه‌نویی (۱۳۹۶) در مقاله با عنوان فرا تحلیل مطالعات دل‌بستگی به مکان با بررسی ۱۸ مقاله داخلی و خارجی با استفاده از نرم‌افزار CMA با آزمون کوکران به این نتیجه دست یافت که علایق مکانی بیشترین تأثیر در ارزیابی دل‌بستگی به مکان داشته و پس از آن هویت مکانی، پیوند اجتماعی با مکان و وابستگی به مکان قرار دارند. اسماعیل‌زاده و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان فرا تحلیل پژوهش‌های حوزه حکمروایی شهری در ایران به بررسی مقالات پژوهشی حکمروایی شهری ایران پرداخته و به این نتیجه دست یافته است که پژوهش‌های حوزه حکمروایی با روش‌شناختی توصیفی آغاز شده و تحلیل‌های کمی به صورت محدود در شهرهای بزرگ کشور تجربه شده است. ابدالی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با موضوع فرا تحلیلی بر پژوهش‌های وقف در شهرهای ایرانی - اسلامی به این نتیجه دست یافت که پژوهش‌های وقف به دو حوزه اثرات وقف بر توسعه و شکل فیزیکی شهرهای ایرانی - اسلامی و اثرات وقف بر مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شهرهای ایرانی اسلامی تقسیم می‌شود که بیشترین فراوانی مطالعات با ۶۰ درصد به حوزه اول اختصاص یافته است.

فرسودگی نتیجه تغییر و ثبات نسبی بافت ساخته شده و محل آن است (تایسدل، ۱۳۹۰: ۵۸). فرسودگی یکی از مهم‌ترین مسائل مربوط به فضای شهری، عاملی است که به زدودن خاطرات جمعی، افول حیات شهری رخدادی و شکل تن حیات شهری روزمره است (زیویار و همکاران، ۱۳۹۳: ۹). فرسودگی یکی از مهم‌ترین مسائلی است که بافت‌های شهری بدان مبتلا می‌شوند و باعث بی‌سازمانی، عدم تعادل، عدم تناسب و بی‌قوارگی بافت‌های شهری می‌شوند. فرسودگی عاملی است که باعث زدودن خاطره‌های جمعی، افول حیات شهری واقعی و شکل گرفتن حیات شهری روزمره می‌شود. همچنین با کاهش عمر اثر و با شتابی کم‌وبیش تند، باعث حرکت سریع به سوی نقطه پایانی می‌شود (زنگی‌آبادی و مؤید فر، ۱۳۹۱: ۲۹۹). در این بین بافت‌های فرسوده شهری، نقطه آغاز تولد شهر، و به بیان دیگر گویای فرهنگ هم‌زیستی مردمان مجتمع در ابتدای شکل‌گیری آن است (احمدی و پوراحمد، ۱۳۹۷: ۴۱۰). این بافت‌ها به عنوان نقطه جوشش اصلی یک شهر نشان‌دهنده هویت آن شهر می‌باشند. چراکه مکان اصلی بروز دهنده فراز و فرودهای شهر در طول تاریخ و ریشه‌های شکل‌گیری و بلوغ یک شهر در طی زمان می‌باشند (هلمن و واسنبرگ، ۲۰۰۳: ۳). با این وجود امروزه به علت تغییرات عمده اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی در بستر شهرها و با رویکرد مدرنیزه‌سازی و تطابق این بافت‌ها با شرایط روزمره جریان زندگی اجتماعی در شهرها اساس کار است (دنیک و همکاران، ۲۰۰۸: ۱۲۷). در ادبیات امروزی نخستین محمل آزمایش ایده‌های آرمان‌گرایانه و نوآورانه برنامه ریزان، شهر سازان و حتی سیاست‌گذاران شهری محدود به این بافت‌ها است (استینبرگ، ۱۹۹۶: ۴۶۴).

مقدم شدن پدیده شهرنشینی بر شهرسازی در بیشتر شهرهای، معضلات متعدد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی را به وجود آورده است. بافت‌های فرسوده شهری یکی از این معضلات است که خارج از نظام و الگوی قانونی، شکل و کیفیت زندگی شهری را کاهش داده و خدمات، زیرساخت‌ها و تأسیسات شهری شبکه راه‌ها و تراکم جمعیتی و ساختمانی زیادی را به وجود آورده است (خادم‌الحسینی و دارابی، ۱۳۹۲: ۱). این امر سبب شده است تا مکتب‌ها و نظریه‌های متعددی در زمینه ساماندهی و بهسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری ارائه شود. فرایند مداخله در بافت‌های فرسوده شهری نشان می‌دهد که رویکردهای مداخله از سیاست تخریب در دوران جنگ جهانی دوم تا سیاست نوزایی و توانمندسازی در قالب طرح‌های بهسازی و نوسازی ادامه داشته است که متناسب با سیر تاریخی خود به رویکردهای مشارکتی ختم شده است. بطوریکه از دهه ۱۹۳۰ تا شروع جنگ جهانی اول سیاست بلدزری باهدف خارج کردن فقرا از

1. Helleman & wassenberg
2. Denik & etal
3. Steinberg

دید عمومی و به‌کارگیری مناسب‌تر اراضی بافت مرکزی شهری مدنظر بوده که نتیجه آن تخریب و پاک‌سازی بافت مرکزی شهر می‌باشد. از سال ۱۹۵۰ (بعد از جنگ جهانی دوم) دوره مدرنیستی و عصر بازسازی بافت‌های فرسوده بوده که با کارهای لوکوربوزیه و فرانموبیانچینی به اوج رسیده و احیا فرصت طلبانه و به‌کارگیری فناوری، مصالح جدید، قائم‌الزاویه‌گرایی و تفکر هندسی افزایش می‌یابد. از سال‌های ۱۹۶۰ الگوی توان‌بخشی باهدف توجه به جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی و توان‌بخشی خانوارهای کم‌درآمد راهبرد مداخله در بافت فرسوده قرار می‌گیرد. از سال ۱۹۷۰ دوره نوسازی شهری باهدف ساماندهی بافت‌های روبه‌زوال با نمونه مشخص بارون هاسمان آغاز گردیده و با ایجاد میدان و عریض کردن محورهای آمدوشد، بلوارهای درخت‌کاری شده، ایستگاه و خطوط راه‌آهن، شبکه فاضلاب به دوره اوج خود می‌رسد. در سال ۱۹۸۰ رویکرد توسعه مجدد با نگرش اقتصادی به بافت، نگاه جامع و یکپارچه و عمل‌گرا پیدا کرده و سال ۱۹۹۰ با معاصر سازی اقتصادی، کالبدی و اجتماعی خلق هویت، نگاه به گذشته اهمیت می‌یابد و بالاخره از سال ۲۰۰۰ تاکنون دوران نوزایی رنسانس شهری باهدف معاصر سازی همراه با نوزایی شهری آغاز گردید و با استفاده از رویکرد مشارکتی احیا ابعاد فرهنگی - هنری، ایجاد سرزندگی اجتماعی و محیط‌های سرزنده و پویایی شهری اساس کار قرار گرفته است. (دویران و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۹). این راهبردها در تفکرات اندیشمندانی نظیر جان راسکین، فردریش انگلس، کامیلوزیته، لوکوربوزیه، ابنزرهاوارد، لوئیز مامفورد، کوئین لینچ، اویان و بوله لورک، لئورناردو بندلو، گوستاو جیوانی، پاتریک گدس، ریچارد راجرز و برخی دیگر مشاهده می‌گردد (عربی و یزدی، ۱۳۸۸: ۷). در کشور ایران نیز رویکردهای مداخله از سیاست نوگرایی قبل از انقلاب تا سال ۱۳۵۷ مترادف با ورود الگوهای مدرنیستی به ایران تا سیاست نوسازی و بازسازی بافت فرسوده و تولید مسکن از سال ۱۳۸۴ ادامه داشته و با توجه مشکلات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و هویتی به وجود آمده، اکنون سیاست بازآفرینی شهری را دنبال می‌کند (دویران، ۱۳۹۷). باوجود قدمت مداخله در بافت‌های فرسوده در ایران به قبل از انقلاب، بررسی‌های نشان می‌دهد عمده سیاست‌های منطقی برگرفته از مطالعات علمی بعد از سال ۱۳۸۰ آغاز گشته است. بطوریکه بررسی پژوهش‌های صورت گرفته با موضوع بافت فرسوده و کالبدشکافی مسائل و ارائه رویکرد مداخله توسط جامعه دانشگاهی با شکل‌گیری ستاد ساماندهی بافت‌های فرسوده شهری از دهه ۸۰.ش آغاز گشته و از دهه ۹۰.ش ششمی گسترده‌تری یافته است. بررسی‌ها پایگاه اطلاعات علمی ایران نشان می‌دهد پایان‌نامه و رساله‌های با موضوع بافت فرسوده ثبت‌شده در پایگاه مزبور نزدیک به ۱۲۸۰ مورد می‌باشد که از سال ۱۳۸۳ آغاز و به‌صورت روندی صعودی در سال ۱۳۹۶ به نقطه اوج خود می‌رسد. اطلاعات حاصل از پایگاه مزبور نشان می‌دهد موضوع بافت فرسوده ۱۲۱۵ پایان‌نامه در مقطع کارشناسی ارشد، و ۵۸ مورد رساله دکتری را شامل می‌شود. در بین رشته‌های دانشگاهی نیز رشته جغرافیا بیشترین شمار کار در موضوع بافت فرسوده و رشته‌های شهرسازی، معماری، جامعه‌شناسی و مدیریت در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند (رک شکل ۱).

شکل ۱. روند پژوهش‌های پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری در موضوع بافت فرسوده شهری (۱۳۰۰-۱۳۹۷.ش)

فرا تحلیل روشی برای تجزیه و ترکیب واحدهای تحلیل برای حصول شناخت از مجموعه منسجم یا غیرمنسجم از مبانی علمی و سازه‌های پژوهشی است (دویی، ۲۰۰۳: ۳۲۳). فرا تحلیل نوعی مرور سامانمند پژوهش‌ها بر طبق اصول آماری و ریاضی است (اورکوهارت، ۲۰۱۰). این روش، نوع متفاوتی از مطالعه ثانویه است که در آن سعی می‌شود علاوه بر سنتز نتایج پژوهش‌های قبلی، تأمل و تعمقی بر فرایندهای آن‌ها نیز داشته باشد (ژائو، ۱۹۹۱: ۳۸۲). فرا تحلیل روشی کمی در ترکیب داده‌های پیمایشی است که پژوهش‌های مختلف صورت گرفته در یک حوزه را سازمان‌دهی و دسته‌بندی می‌کند (عشایری و نامیان، ۱۳۹۸: ۴۰). ضرورت استفاده از فرا تحلیل را می‌توان در حجم زیاد و فزاینده تحقیقات و نیاز به تلخیص همراه با ترکیب آن‌ها، وجود ناسازگاری‌ها، تعارضات و تناقضاتی در نتایج تحقیقات و ضرورت حل آن‌ها، تشخیص الگوی روندی و فرایندی پژوهش‌ها، تعیین اندازه اثر پژوهش‌ها، تعیین اثر متغیرها بر یکدیگر و تشخیص حوزه‌های پژوهشی مسئله‌دار و محققان آن‌ها (ایزانلو و حبیبی، ۱۳۹۰: ۷۲).

این روش دارای ویژگی‌های زیر است:

واحد تجزیه و تحلیل در یک تحقیق فرا تحلیل عبارت است از جامعه آماری کلیه تحقیقات قبل‌فرا تحلیل کل پژوهش‌های انجام‌شده را در برمی‌گیرد. فرا تحلیل به اندازه اثر متغیرها تأکید دارد.

فرا تحلیل بر روابط بین ویژگی‌های تحقیق، نتایج و پیامدهای آن توجه دارد.

فرا تحلیل، نتایج تجدیدنظرها و مرورها را شامل می‌شود و نتایج را در جستجوهای عینی موجود در ادبیات تحقیق را بررسی می‌کند.

فرا تحلیل‌گر از خلاصه‌های کمی موجود در مطالعات مختلف به‌عنوان ابزار برای تلخیص نمودن آماره‌ها استفاده می‌کند نه داده‌های خام.

فرا تحلیل یک نظریه نیست بلکه تحلیل‌ها است.

فرا تحلیل بین نتایج تحقیقات که ناسازگار و متعارض هستند، یکپارچگی و مصالحه ایجاد می‌کند.

فرا تحلیل از خلاصه‌های کمی موجود در مطالعات مختلف به‌عنوان ابزار برای تلخیص نمودن آماره‌ها استفاده می‌کند نه داده‌های خام.

فرا تحلیل به پژوهشگران کمک می‌کند تا به‌جای استفاده و اعتماد به یک تحقیق، به تحلیلی جامع از کل تحقیقات استناد کنند و دیدگاه جامع‌تر شامل تحقیقات قبلی به دست آورد

فرا تحلیل اطلاعات مؤثری از کم و کیف تحقیقات گذشته و حرکت روندی و فرایندی موضوعات پژوهشی مختلف را ارائه می‌دهد.

فرایند فرا تحلیل شامل تعیین عنوان، تنظیم پرسش، تهیه پیشینه، گزینش پژوهش‌های واجد شرایط، استخراج داده‌ها، ارزیابی کیفیت و اعتبار آن و درنهایت ترکیب متغیرها و تفسیر است (بورنشتاین، ۲۰۰۹).

روش‌شناسی

روش تحقیق پژوهش حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی با ماهیت تحلیل متن بوده که از روش فرا تحلیل استفاده کرده است. جامعه آماری پژوهش مقالات علمی و پژوهشی فارسی منتشرشده با موضوع بافت فرسوده در فصلنامه و مجلات علمی و پژوهشی کشور در فاصله سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ می‌باشد. حجم جامعه آماری تعداد ۱۰۳ مقاله علمی پژوهشی در موضوع بافت فرسوده است که از پایگاه‌های اطلاعاتی مانند مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نورمگز)، بانک اطلاعات نشریات ایران (مگیران)، پایگاه جامع علوم انسانی، پایگاه مرکز اطلاعات جهاد

1. Doyle
2. Urquhart
3. Zhao
4. Borenstein

دانشگاهی (SID)، پایگاه استنادی علم جهان اسلام (ISC) اخذ و مطالعه گردید. متغیرهای موردبررسی در پژوهش حاضر شامل تعداد مقالات در سال‌های مختلف، نوع موضوعات، دانشگاه، رشته، توزیع فضایی، روش تحقیق، روش تجزیه و تحلیل، روش گردآوری، ابزار مورداستفاده، متغیر، سؤال و فرضیه، درجه علمی محققان می‌باشد که پس از مطالعه مقالات به تناسب متغیر طبقه‌بندی لازم انجام گرفت. (رک جدول ۱) داده‌های حاصل از بررسی متغیرها در نرم‌افزار SPSS وارد شده و با استفاده از روش‌های آماری فراوانی به اندازه اثر تبدیل و تحلیل شد. اندازه اثر شاخصی است کمی که نتایج و یافته‌های آماری مطالعات در قالب خلاصه یک‌دست می‌شود. هدف استفاده از اندازه اثر یک‌شکل نمودن یافته‌های آماری گوناگون مطالعات در شاخص عددی و اندازه مشترک است تا امکان مقایسه و ترکیب نتایج آماری مطالعات فراهم شود (راستال و روسنو، ۱۹۹۱: ۴۲). روایی پژوهش با توجه به نوع مطالعه که شامل اجزای مقالات منتشره است که تحقیقات از نوع فرا تحلیل از آن استفاده می‌شود. لذا حاصل مطالعات نظری استفاده‌شده در روش فرا تحلیل است. پایایی پژوهش به لحاظ کمی با توجه به تفاوت متغیرهای مورد مطالعه (اجزای مقالات) و استفاده مقالات از نوع فرا تحلیل از آن‌ها با توجه پیشینه و مبانی نظری است که ضریب ترکیبی آن در آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۵ می‌باشد.

جدول ۱. متغیرها و معرفه‌های ارزیابی پژوهش‌های بافت فرسوده (۱۳۹۲-۱۳۹۷)

متغیر	معرفه	متغیر	معرفه
سال	سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷	روش تحقیق	توصیفی- توصیفی-تحلیلی، کاربردی، بنیادی
طبقه	۱- مشارکت و هویت ۲- ارزیابی و تحقق‌پذیری مداخله ۳- مخاطرات طبیعی ۴- امنیت ۵- شناسایی و طبقه‌بندی بافت ۶- الگو و راهبرد مداخله ۷- زیست‌پذیری و کیفیت زندگی ۸- تأمین منابع مالی	داشتن سؤال	دارا بودن سؤال پژوهش
موضوعی	دولتی، آزاد، پیام نور، غیرانتفاعی	داشتن متغیر	دارا بودن متغیر
نوع دانشگاه	جغرافیا، شهرسازی و معماری، اقتصاد، علوم اجتماعی، مدیریت، مشترک، سایر	داشتن فرضیه	دارا بودن فرضیه
رشته	استان مورد پژوهش (نمونه موردی)	روش	آمار توصیفی، آمار استنباطی، مدل، کیفی
توزیع فضایی	هیئت علمی، دانشجو یا کارشناسی ارشد، دانشجو یا دکتری، مشترک هیئت علمی و ارشد، مشترک هیئت علمی و دکتری	تجزیه و تحلیل	

منبع: نگارنده-۱۳۹۸

قلمرو جغرافیایی پژوهش

قلمرو جغرافیایی پژوهش، مقالات علمی و پژوهشی منتشرشده با موضوع بافت فرسوده شهری در بین سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۷ در شهرهای ایران می‌باشد.

یافته‌ها و بحث

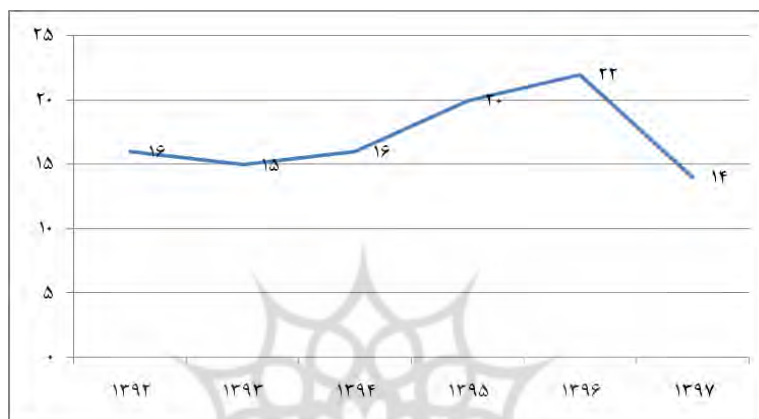
در پاسخ به سؤال‌ها، فرض‌های پژوهش، بررسی پژوهش‌های بافت فرسوده در جدول ۲ نشان می‌دهد در فاصله سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ بیشترین پژوهش‌ها در سال ۱۳۹۶ انجام گرفته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد روند حرکتی مقالات در سال‌های مزبور به صورت خطی افزایشی بوده که از سال ۱۳۹۷ شروع به کاهش پیدا می‌کند بطوریکه بررسی ضمنی مقالات علمی و پژوهشی چاپ‌شده در ۶ ماهه اول سال ۱۳۹۸ در پایگاه اطلاعاتی اشاره‌شده تنها ۴ مقاله به نگارش درآمده است. با نگاه به رویکردها و سیاست‌های کلی دولت مشاهده می‌گردد سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ به دلیل تمرکز شعاری و کارکردی توجه به بافت فرسوده پژوهش مزبور در ادبیات دانشگاهی رو به افزایش بوده و پس از افت هیجانات دوباره کاهش پیدا کرده است.

¹. Rosenthal & Rsnow

جدول ۲. فراوانی مقالات با موضوع بافت فرسوده بین سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۲

سال	فراوانی	درصد	آماره	درصد ارزش
۱۳۹۲	۱۶	۱۵/۵	۱۵/۵	۱۵/۵
۱۳۹۳	۱۵	۱۴/۶	۱۴/۶	۱۴/۶
۱۳۹۴	۱۶	۱۵/۵	۱۵/۵	۱۵/۵
۱۳۹۵	۲۰	۱۹/۴	۱۹/۴	۱۹/۴
۱۳۹۶	۲۲	۲۱/۴	۲۱/۴	۲۱/۴
۱۳۹۷	۱۴	۱۳/۶	۱۳/۶	۱۳/۶
کل	۱۰۳	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

شکل ۲. روند نمایی مقالات علمی و پژوهشی منتشر شده در سال‌های ۹۷-۱۳۹۲ (منبع: نگارنده-۱۳۹۸)

توزیع فضایی پژوهش‌ها در دانشگاه‌ها و استان‌های کشور

بررسی توزیع فضایی پژوهش‌های مزبور در نوع دانشگاه‌ها نشان می‌دهد که دانشگاه‌های دولتی بیشترین پژوهش‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. بعد از دانشگاه دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی و دانشگاه پیام نور در رتبه‌های بعدی مقالات بافت فرسوده قرار دادند. به لحاظ پراکندگی دانشگاه، دانشگاه آزاد با ۱۵٫۵ درصد، دانشگاه تهران با ۷٫۱۱ درصد، دانشگاه اصفهان، مشهد، خوارزمی و تربیت مدرس به ترتیب با ۹٫۷، ۸٫۷، ۶٫۸، ۵٫۸ و ۵ رتبه بعدی در ارائه مقالات پژوهشی بافت فرسوده قرار گرفته‌اند. (رک جدول ۳) بررسی رشته‌های تحصیلی و گروه‌های علمی محققان در جدول ۳ نشان می‌دهد بیشترین مقالات علمی و پژوهشی در سال‌های مورد مطالعه را گروه جغرافیا (به‌ویژه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری) با ۶۸ درصد مقالات به خود اختصاص داده است. رشته و گروه شهرسازی با ۱۵٫۵ درصد در رتبه بعدی قرار گرفته‌اند. رشته‌های علوم اجتماعی، اقتصاد، مدیریت در رتبه بعدی قرار گرفته و حدود ۲ درصد مقالات نیز به‌صورت مشترک ترکیبی از رشته‌های مورد اشاره نگارش یافته است. (رک جدول ۴)

جدول ۳. دانشگاه‌های ارائه‌دهنده پژوهش‌های بافت فرسوده ۱۳۹۷-۱۳۹۲

ردیف	نام دانشگاه	فراوانی	درصد	ردیف	نام دانشگاه	فراوانی	درصد
۱	آزاد	۱۶	۱۵/۵	۱۵	مشترک	۲	۱/۹
۲	تهران	۱۲	۱۱/۷	۱۶	امام حسین	۱	۱
۳	اصفهان	۱۰	۹/۷	۱۷	تهران- اصفهان	۱	۱
۴	مشهد	۹	۸/۷	۱۸	جهاد دانشگاهی	۱	۱
۵	خوارزمی	۷	۶/۸	۱۹	تربیت دبیر رجایی	۱	۱
۶	تربیت مدرس	۶	۵/۸	۲۰	زنجان	۱	۱
۷	پیام نور	۶	۵/۸	۲۱	سبزوار	۱	۱
۸	تبریز	۵	۴/۹	۲۲	سندج	۱	۱
۹	بهشتی	۴	۳/۹	۲۳	علامه- الزهرا	۱	۱
۱۰	زاهدان	۴	۳/۹	۲۴	علامه	۱	۱
۱۱	اهواز	۳	۲/۹	۲۵	کاشان	۱	۱
۱۲	اردبیل	۳	۲/۹	۲۶	گلستان	۱	۱
۱۳	کرمان	۲	۱/۹	۲۷	گیلان- خوارزمی	۱	۱
۱۴	گیلان	۲	۱/۹	کل		۱۰۰	۱۰۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

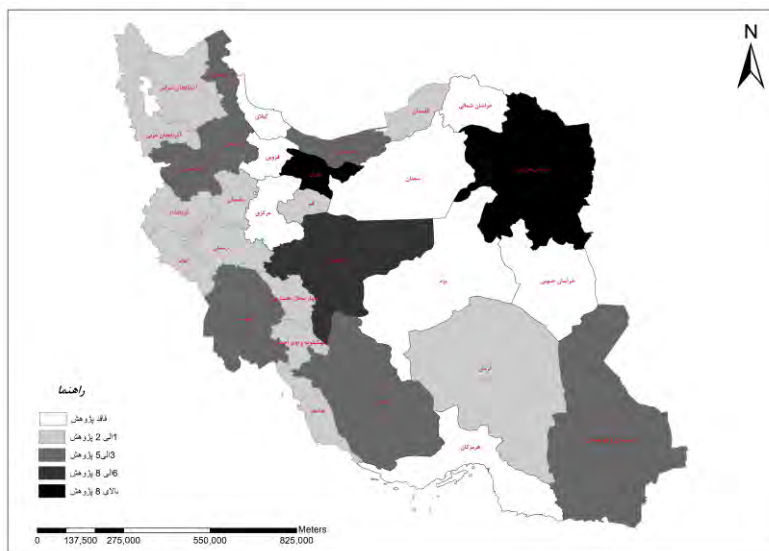
جدول ۴. رشته و گروه تحصیلی محققان پژوهش‌های بافت فرسوده ۱۳۹۷-۱۳۹۲

گروه	فراوانی	درصد	درصد ارزش
جغرافیا	۷۰	۶۸	۶۸
شهرسازی	۱۶	۱۵/۵	۱۵/۵
اقتصاد	۵	۴/۹	۴/۹
علوم اجتماعی	۶	۵/۸	۵/۸
مدیریت	۴	۳/۹	۳/۹
مشترک	۲	۱/۹	۱/۹
کل	۱۰۳	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

بررسی مقالات نشان می‌دهد پژوهش‌های مزبور بالغ بر ۲۳ استان کشور انجام گرفته است که بیشترین مطالعات در نمونه استان تهران (شهر تهران) و خراسان رضوی (شهر مشهد) بوده است. استان‌های اصفهان، خوزستان و زنجان نیز در رتبه‌های بعدی مطالعات بافت فرسوده قرار دارند. مطالعات فضایی درروی شکل ۲ نشان می‌دهد که به جز تهران و مشهد و اصفهان مطالعات مزبور غالباً معطوف به نیمه غربی، جنوب شرقی و شمال غربی کشور معطوف است. بررسی‌های مکانی نشان می‌دهد بیشتر مطالعات عمدتاً در مراکز کلان‌شهری و نخست شهری کشور مانند تهران، اصفهان، مشهد و سپس در مراکز استان‌های انجام گرفته است. بطوریکه سه نخست شهر تهران، مشهد، اصفهان بیش از ۵۲ درصد پژوهش‌ها را به خود اختصاص داده است. (رک جدول ۵).

شکل ۳. توزیع فضایی مقالات علمی و پژوهشی با موضوع بافت فرسوده شهری در استان‌های کشور ۱۳۹۷-۱۳۹۲
منبع: مرکز اسناد و مدارک علمی ایران (۱۳۹۸)

جدول ۵. توزیع فضایی پژوهش‌های انجام‌شده در استان‌های کشور با موضوع بافت فرسوده ۱۳۹۷-۱۳۹۲

ردیف	استان	فراوانی	درصد	ردیف	استان	فراوانی	درصد
۱	تهران	۲۷	۲۶/۲	۱۴	کرمان	۲	۱/۹
۲	مشهد	۲۰	۱۹/۴	۱۵	کرمانشاه	۲	۱/۹
۳	اصفهان	۷	۶/۸	۱۶	کهگیلویه	۲	۱/۹
۴	خوزستان	۵	۴/۹	۱۷	لرستان	۲	۱/۹
۵	زنجان	۴	۳/۹	۱۸	البرز	۲	۱/۹
۶	فارس	۴	۳/۹	۱۹	همدان	۲	۱/۹
۷	کردستان	۴	۳/۹	۲۰	ایلام	۱	۱
۸	اردبیل	۳	۲/۹	۲۱	بوشهر	۱	۱
۹	سیستان	۳	۲/۹	۲۲	چهارمحال	۱	۱
۱۰	مازندران	۳	۲/۹	۲۳	گلستان	۱	۱
۱۱	آذر شرقی	۲	۱/۹	۲۴	عمومی	۱	۱
۱۲	آذر غربی	۲	۱/۹	کل	۱,۳	۱۰۰	
۱۳	قم	۲	۱/۹				

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

بررسی مبانی نظری و پیشینه پژوهش

بررسی مقالات علمی و پژوهشی منتشرشده در سال‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد که به‌طور نسبی ۱۰۰ درصد مقالات منتشره دارای چارچوب نظری و پیشینه پژوهش بوده‌اند که با توجه به راهنمای نگارش فصلنامه یا مجله‌ها محل فرارگیری پیشینه و چارچوب نظری متفاوت بوده است. بطوریکه بر اساس راهنمای نگارش مجلات گاهی پیشینه و چارچوب نظری در ادامه مقدمه و طرح مسئله، گاهی هر دو در بخش چارچوب نظری و گاهی نیز هرکدام به‌عنوان سر تیتر مجزا لحاظ گردیده است.

موضوعی و روش‌شناسی پژوهشی

بررسی مقالات مورد مطالعه به لحاظ طبقه‌بندی موضوعات بافت فرسوده نشان می‌دهد که بیشتر مقالات به موضوع شیوه‌های مشارکت و حفظ و تقویت هویت محلی در بافت فرسوده پرداخته و محله‌گرایی را اساس کار خود قرار داده‌اند. الگوی مداخله در بافت فرسوده و پیشنهاد سیاست‌ها و راهبردهای مداخله دومین موضوع مطالعات را به خود اختصاص داده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد موضوع امنیت و نحوه تأمین منابع مالی در بافت‌های فرسوده کمترین پژوهش‌ها را به خود اختصاص داده است که نشان از کم‌توجهی جامعه علمی به نحوه تأمین امنیت در بافت فرسوده و نحوه تأمین منابع مالی اجرا پروژه‌های بافت می‌باشد. (رک جدول ۶)

جدول ۶. طبقه‌بندی موضوعی مقالات پژوهش شده با موضوع بافت فرسوده شهری ۱۳۹۷-۱۳۹۲

ردیف	گویه	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۱	مشارکت- هویت	۲۶	۲۵/۲	۲۵/۲
۲	الگوی مداخله	۱۹	۱۸/۴	۸۶/۴
۳	مخاطرات طبیعی	۱۷	۱۶/۵	۵۲/۴
۴	زیست پذیری و کیفیت زندگی	۱۱	۱۰/۷	۹۷/۱
۵	شناسایی و گروه‌بندی	۱۱	۱۰/۷	۶۸
۶	ارزیابی و آسیب‌شناسی	۱۱	۱۰/۷	۳۵/۹
۷	امنیت	۵	۴/۹	۵۷/۳
۸	تأمین منابع مالی	۳	۲/۹	۱۰۰
-	کل	۱۰۳	۱۰۰	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

به لحاظ روش تحقیق مقالات علمی و پژوهشی منتشر شده عمدتاً با روش تحقیق توصیفی - تحلیلی نگارش یافته‌اند بطوریکه حدود ۸۰ درصد مقالات در انتخاب روش تحقیق خود از روش توصیفی- تحلیلی استفاده کرده‌اند. در این بین مقالات با محتوای کاربردی که همواره ارائه الگوی مشخص عملیاتی را ارائه می‌دهد اندک بوده و بیشتر باز مفهومی کاربردی داشته است تا ارائه‌دهنده الگوی عملیاتی قابل اجرا و آزمایش شده. بررسی روش تجزیه و تحلیل مقالات مورد بررسی نشان می‌دهد بیش از ۵۹ درصد مقالات از آمار استنباطی در تحلیل استفاده کرده‌اند. استفاده از مدل ریاضی (مانند مدل فازی، ANP) در رتبه بعدی قرار گرفته و آمار توصیفی و روش تجزیه و تحلیل کیفی فاقد روش آماری که عمدتاً به صورت تحلیل متنی و محتوایی نگارش یافته است در رتبه‌های بعدی روش تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. بررسی مقالات نشان می‌دهد که روش تحلیل پژوهش‌ها بیشتر به سمت کمی سازی داده‌ها و استفاده از آماره‌های تحلیلی مانند (تی زوجی، خی دو، رگرسیون، همبستگی، AHP، FAHP، ANP و غیره) حرکت کرده است (رک جدول ۷ و ۸).

جدول ۷. روش تحقیق و روش تجزیه و تحلیل مطالعات بافت فرسوده ۱۳۹۷-۱۳۹۲

گویه	روش تحقیق			روش تجزیه و تحلیل		
	فراوانی	درصد	درصد تجمعی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
توصیفی- تحلیلی	۸۲	۷۹/۶	۷۹/۶	۱۲	۱۱/۷	۱۱/۷
توصیفی	۸	۷/۸	۷/۸	۶۱	۵۹/۲	۵۹/۲
کاربردی	۱۰	۹/۷	۹/۷	۲۴	۲۳/۳	۲۳/۳
بنیادی	۱	۱	۱	۵	۴/۹	۴/۹
فاقد روش	۱	۱/۹	۱/۹	۱	۱	۱
کل	۱۰۳	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۳	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

جدول ۸. روش گردآوری داده‌ها مطالعات بافت فرسوده ۱۳۹۷-۱۳۹۲

گویه	روش گردآوری داده‌ها		
	فراوانی	درصد	درصد ارزش
پرسش‌نامه	۶۸	۶۶	۶۶
برداشت	۲۳	۲۲/۳	۲۲/۳
ترکیبی	۸	۷/۸	۷/۸
اسنادی	۴	۳/۹	۳/۹
کل	۱۰۳	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

بررسی روش گردآوری داده‌های موردنیاز پژوهش نشان می‌دهد ۶۶ درصد مقالات از روش پرسش‌نامه برای گردآوری داده‌های استفاده کرده و با روش نمونه‌گیری رایج مانند کوکران حجم نمونه را به دست آورده‌اند. در این بین ۲۲ درصد مقالات با توجه به موضوع موردبررسی خود روش برداشت میدانی مانند مشاهده، فرم برداشت، فیش برداری بکار برده‌اند که عمدتاً به صورت تمام شماری اطلاعات موردنیاز به دست آمده است. حدود ۸ درصد مقالات نیز از روش‌های ترکیبی پرسش‌نامه، برداشت میدانی، مصاحبه، مشاهده، فیش برداری به صورت هم‌زمان جهت گردآوری داده‌ها استفاده نموده‌اند. حدود ۴ درصد مقالات نیز به دلیل ماهیت توصیفی یا تحلیل متن، بیشتر از روش اسنادی و مطالعه کتابخانه‌ای و متون دیگری برای جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز استفاده نموده‌اند. با توجه به روش تحقیق، روش تجزیه و تحلیل داده‌ها و استفاده از داده‌ها و روش‌های آماری برای تحقیق بهره‌گیری از روش‌های پرسش‌نامه‌ای، فرم برداشت و تبدیل آن به مدل‌های FAHP، ANP، AHP، SWOT و غیره بسیار رایج است. بطوریکه بیش از ۴۲ درصد پژوهش‌های از مدل‌های مزبور برای تجزیه و تحلیل استفاده کرده و حدود ۵۶ درصد نیز از نرم‌افزار SPSS و GIS بهره برده‌اند. در کلیت مطالعات نشان می‌دهد استفاده مستمر و پرتکرار از روش‌های گردآوری و ابزارهای مورد استفاده منجر به تکراری شدن روش‌شناسی پژوهش‌ها شده و تعمیم‌پذیری روش‌ها را به سایر پژوهش‌های مشابه را بیشتر کرده است (رک جدول ۹).

جدول ۹. روش گردآوری داده‌ها، ابزار و نرم‌افزار مورد استفاده در پژوهش‌ها ۱۳۹۷-۱۳۹۲

گویه	روش گردآوری داده‌ها			ابزار، مدل و نرم‌افزار مورد استفاده		
	فراوانی	درصد	درصد تجمعی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
پرسش‌نامه	۶۸	۶۶	۶۶	۴۰	۳۸/۸	۳۸/۸
برداشت	۲۳	۲۲/۳	۲۲/۳	۱	۱	۱
ترکیبی	۸	۷/۸	۷/۸	۶۰	۵۸/۳	۵۸/۳
اسنادی	۴	۳/۹	۳/۹	۲	۱/۹	۱/۹
کل	۱۰۳	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۳	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

مطابق جدول ۱۰ بررسی برخورداری مقالات مورد مطالعه از جنبه بکارگیری متغیرها، مستندسازی آن‌ها، دارا بودن سؤال و فرضیه در پژوهش نشان می‌دهد ۹۶ درصد پژوهش‌ها دارای متغیر و مستندسازی آن بوده‌اند. اما برخورداری از وجود سؤال مشخص، روشن و واضح تنها در ۵۶ درصد مقالات وجود داشته و وجود فرضیه تنها در ۱۸ درصد مقالات تبیین شده است. این داده‌ها نشانگر آن است علی‌رغم برخورداری غالب پژوهش‌ها از متغیرهای قابل تبیین و علی‌رغم بررسی مستندسازی و روایی آن‌ها، پژوهش‌ها در حوزه طرح سؤالات مشخص و به تناسب آن فرضیه‌های جهت دهنده به پژوهش دچار ضعف بوده و نیازمند بازنگری در ادبیات چارچوب روش‌شناسی می‌باشند. چراکه طرح سؤال (های)

مشخص و ارائه فرضیه‌ها، پژوهش‌های به سمت‌وسوی مشخص و جهت‌دار رهنمون ساخته و در چارچوب محتوایی پژوهش را بهتر تبیین می‌کند.

جدول ۱۰. دارا بودن مقالات از متغیر، سؤال و فرض‌های پژوهش ۱۳۹۲-۱۳۹۷

گویه	دارا بودن متغیر در پژوهش		دارای بودن سؤال		دارا بودن فرضیه	
	فراوانی	درصد	گویه	فراوانی	درصد	فراوانی
دارد	۹۹	۹۶/۱	دارد	۵۸	۵۶/۳	۱۹
ندارد	۲	۱/۹	ندارد	۴۴	۴۲/۷	۸۲
کل	۱۰۱	۹۸/۱	کل	۱۰۲	۹۹	۱۰۱
عدم شفاف	۲	۱/۹	عدم شفاف	۱	۱	عدم شفاف
کل	۱۰۳	۱/۹	کل	۱۰۳	۱	۱۰۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

در نهایت بررسی درجه و رتبه علمی پژوهشگران مقالات مورد مطالعه نشان می‌دهد بیش از ۵۹ درصد مقالات حوزه بافت فرسوده مشترکاً بین اعضای هیئت‌علمی دانشگاه و دانشجویان کارشناسی ارشد نگارش یافته است که غالباً مستخرج از پایان‌نامه آن‌ها بوده است. مقالات مشترک بین اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان دکتری با ۲۷٫۲ درصد در رتبه بعدی و مقالات که اعضای هیئت‌علمی به‌تنهایی نگارش داده داند تنها ۱۰٫۷ درصد را در بر گرفته است. در این بین مقالات مستقل ارائه‌شده توسط پژوهشگران دارای رتبه کارشناسی ارشد یا دکتری تنها ۳ درصد حجم مقالات مورد مطالعه را به خود اختصاص داده است. بررسی‌های نشان می‌دهد محل تدریس یا تحصیل مقالات ارائه‌شده مشترک افراد عمدتاً همان دانشگاه محل تحصیل یا تدریس می‌باشد. (رک جدول ۱۱)

جدول ۱۱. درجه و رتبه علمی پژوهشگران ارائه‌دهنده مقالات با موضوع بافت فرسوده ۱۳۹۲-۱۳۹۷

گویه	درجه علمی پژوهش‌گر	
	فراوانی	درصد
هیئت‌علمی	۱۱	۱۰/۷
کارشناسی ارشد	۲	۱/۹
دکتری	۱	۱
هیئت‌علمی - ارشد	۶۱	۵۹/۲
هیئت‌علمی - دکتری	۲۸	۲۷/۲
کل	۱۰۳	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

با توجه به سؤال‌های طرح‌شده پژوهش یعنی: مقالات بافت فرسوده به لحاظ رویکردی چگونه انجام گرفته است؟ روش‌شناسی این مطالعات چگونه بوده است؟ مکان علمی و فضای جغرافیایی پژوهش کجا بوده است؟ یافته‌های زیر حاصل شد:

- بررسی‌های حاصل از مقالات علمی و پژوهشی بافت فرسوده ارائه‌شده فارسی در فاصله سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ نشان می‌دهد مقالات بافت فرسوده به لحاظ موضوعی در سال‌های مختلف رویکردهای پراکنده داشته و دارای الگوی مشخص در سال خاصی نیست. با این حال تمرکز اکثر مطالعات انجام‌گرفته بیشتر بر سه رویکرد اصلی مشارکت اجتماعی، سیاست‌های مداخله و تهدیدها و مخاطرات طبیعی می‌باشد که در همه‌سال‌های مورد مطالعه به یک نسبت مشابه وجود داشته است. بطوریکه بیش از ۶۰ درصد مقالات معطوف به رویکرد مورد اشاره می‌باشد.

- به لحاظ مکانی توزیع مطالعات انجام گرفته در مراکز ۲۳ استان کشور بوده است که در استان‌های نیمه غربی توزیع پژوهش‌های متوازن تر است. بطوریکه در اکثر شهرهای مراکز استان‌های کشور پژوهش با موضوع بافت فرسوده انجام گرفته است. اما در استان‌های نیمه مرکزی کشور تعداد و حجم پژوهش‌ها کمتر بوده است. در عین حال نخست شهرهای سه گانه تهران، مشهد، اصفهان بیشترین فراوانی پژوهش‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.
- بیشترین مقالات ارائه شده در حوزه بافت فرسوده توسط رشته جغرافیا با گرایش برنامه‌ریزی شهری انجام شده است بطوریکه این رشته ۶۸ درصد حجم مقالات چاپ شده را به خود اختصاص داده است. به لحاظ موضوعی نیز بیشتر مطالعات رویکرد مشارکت مردم و الگوی مداخله را نیز همین رشته انجام داده است. بعد از رشته جغرافیا بیشترین فراوانی مقالات توسط رشته شهرسازی و معماری انجام گرفته که بیشترین تمرکز مطالعاتی معطوف به رویکرد امنیت و مشارکت می‌باشد.
- در حوزه دانشگاه‌های ارائه دهند مقالات دانشگاه آزاد (به ویژه علوم و تحقیقات) بیشترین مقاله و ۵ دانشگاه تهران، اصفهان، مشهد، خوارزمی و تربیت مدرس در رتبه‌های بعدی تعداد مقالات ارائه شده قرار گرفته‌اند. بررسی‌های نشان می‌دهد بیشتر مقالات به لحاظ موضوعی اختصاص به شهرهای تهران، مشهد و اصفهان دارد که دانشگاه‌های ارائه دهنده مقالات نیز عمدتاً دانشگاه‌های مستقر در همین شهرها بوده است.
- در کلیت بررسی دانشگاه‌ها، شهر مورد مطالعه نشان می‌دهد که به جز دانشگاه‌های تهران در مابقی دانشگاه عمدتاً نمونه موردی مطالعه با دانشگاه‌های مستقر در آن شهرها نیز هماهنگ بوده و روی شهری مطالعه شده است که دانشگاه نیز در آنجا مستقر بوده است.
- به لحاظ روش‌شناسی بیشتر مقالات از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی در پژوهش استفاده کرده‌اند. بطوریکه نزدیک به ۸۰ درصد مقالات در روش‌شناسی پژوهش روش تحقیق توصیفی - تحلیلی را برگزیده‌اند. همچنین استفاده از مدل‌های آماری و کمی در پژوهش غالب بوده و بیش از ۹۵ درصد پژوهش‌ها روش‌های آماری - مدل‌های ریاضی را برای تحلیل داده‌ها استفاده نموده‌اند.
- عمده روش گردآوری داده‌ها روش میدانی متکی بر ابزار پرسش‌نامه، برداشت، مشاهده و مصاحبه بوده است که ابزار پرسش‌نامه غالب‌ترین ابزار در گردآوری داده‌ها می‌باشد. در عین حال استفاده از مدل‌های ریاضی AHP, ANP, FAHP در پژوهش‌ها عمومیت داشته است.
- بررسی مقالات به لحاظ برخورداری پژوهش از متغیر، سؤال و فرضیه نشان می‌دهد عمده مقالات دارای متغیرهای مستند شده می‌باشند. باین حال دارا بودن سؤال مشخص و واضح کمتر از ۶۰ درصد و برخورداری پژوهش‌ها از فرضیه‌های مشخص، ساختار و تبیین‌کننده زیر ۲۰ درصد می‌باشد.
- در بررسی مقالات نبود سؤال‌ها و فرضیه‌های تبیین‌کننده ضعف اساسی می‌باشد.
- به لحاظ رتبه علمی پژوهشگران اغلب پژوهش‌ها به صورت مشترک توسط دانشجویان و اعضای هیئت علمی صورت پذیرفته که عمدتاً دانشجویان و اعضای هیئت علمی محل تحصیل نیز می‌باشند.
- مطالعات نشان می‌دهد پژوهش‌های ارائه شده به مرور زمان تکراری شده و از روش‌های پرکاربرد و پرتکرار استفاده شده است که با وجود قوت دادن به اصل تعمیم‌پذیری پژوهش‌ها ضعف تکراری کردن موضوعات و بدیهی شدن رویکردها را به دنبال دارد.

در کلیت پژوهش‌ها نشان می‌دهد ضرورت تغییر نگرش به مطالعه بافت فرسوده امری ضروری بوده و بازبینی نوع موضوع‌ها، روش‌شناسی لازم است در این راستا یافته‌های استنباطی به همراه پیشنهاد ای اصلاحی در جدول شماره ۱۲ آمده است.

جدول ۱۲. خلاصه یافته‌های استنباطی پژوهش

شاخص	یافته‌ها	پیشنهاد
موضوع	پراکنده‌گویی و عدم الگوی مشخص در روند مطالعات	تمرکز بر موضوع محوری
روش‌شناسی	استفاده از روش‌های کمی رایج و مبتنی بر تکرار توصیفی-تحلیلی	کیفی سازی بیشتر مطالعات و توجه به پژوهش‌های کاربردی
توزیع فضایی	تمرکز بیشتر بر روی کلان‌شهرها	ضرورت توجه به شهرهای میانی
توزیع رشته‌ای	تمرکز عمدتاً رشته‌های جغرافیا، شهرسازی	ضرورت ورود بیشتر رشته‌های دیگر مانند جامعه‌شناسی و اقتصاد و حقوق
درجه علمی محققان	هیئت‌علمی و دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی	ضرورت هدایت دانشجویان توسط اعضای هیئت‌علمی به کاهش تکرارپذیری موضوع و روش
داشتن سؤال	بیش از ۴۲ درصد فاقد سؤال	چارچوب مندرکدن پژوهش‌ها با سؤال‌ها مشخص و واضح
داشتن فرضیه	نزدیک به ۸۰ درصد فاقد فرضیه	هدفمند و چارچوب مند کردن پژوهش‌ها با طرح فرضیه(ها)ی مشخص
داشتن متغیر	بیش از ۹۶ درصد دارای متغیر	ضرورت ادامه روند با تعریف عملیاتی متغیرها
روش تجزیه و تحلیل	کمی مبتنی بر آمار و مدل ریاضی	ضرورت توجه بیشتر به تحقیقات کیفی
روش گردآوری	۸۸ درصد پرسش‌نامه یا برداشت	ضرورت توجه به ترکیب روش‌ها

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸.

نتیجه‌گیری

اضافه شدن واژه‌ی فرسوده به بافت، از یک سو مفهوم گذر تاریخی را القا و از سوی بیش از هر چیز مفهومی تاریخی بر ذهن متبادر می‌کند. درعین حال این مفهوم کهنگی، خرابی و ویرانی را نیز در ذهن تداعی می‌کند. مطالعات فرایندی نشان می‌دهد از زمان طرح موضوع بافت فرسوده و مداخله بافت‌ها در ادبیات علمی نزدیک به یک قرن می‌گذارد. در ادبیات علمی ایران نیز باوجود قدمت پژوهش‌های بسیار محدود به ۵۰ سال قبل، توجه علمی مؤثر بیشتر از دهه ۱۳۸۰ش آغاز شده و به سرعت قوت می‌یابد. بطوریکه رشته‌های مختلف جغرافیا، شهرسازی، عالم اجتماعی، مدیریت شهری، اقتصاد و غیره شروع به مطالعه این بافت‌ها و ارائه الگوی های مداخله را می‌نمایند. با نگاه به پژوهش‌های متعدد صورت گرفته این مفهوم حاصل می‌شود که عمده پژوهش‌های بافت فرسوده از سال ۱۳۹۰ به بعد شکل گرفته است بطوریکه بر اساس جستجوی پایگاه‌های علمی ایران (مانند ایران داک، پایگاه جامع علوم انسانی، پایگاه مرکز اطلاعات جهاد دانشگاهی (SID)، پایگاه استنادی علم جهان اسلام، سیویلیکا و غیره) تا سال ۱۳۹۰ در مجموع به طور نسبی حدود ۲۲۰ پژوهش و از سال ۱۳۹۰ تاکنون به طور نسبی تعداد ۲۰۰۰ پژوهش در پایان‌نامه، رساله، مقاله علمی-پژوهشی، ترویجی، تخصصی و همایشی با موضوع بافت‌های فرسوده شهری انتشار یافته است. این مقاله با بررسی ۱۰۳ مورد مقاله علمی و پژوهشی فارسی منتشر شده در فصلنامه معتبر علمی و پژوهشی کشور در فاصله سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ به این نتیجه رسیده است که مقالات ارائه شده بیشترین تأکید را بر الگوی مشارکت شهروندان در مداخله و حفظ هویت و توجه به جامعه محلی را اساس کار خود قرار داده‌اند. مقالات بررسی شده نشان داد که پژوهش‌ها به لحاظ حجمی معطوف به سه نخست شهر قطبی شده کشور در تهران، مرکز (اصفهان) و شرق (مشهد) کشور می‌باشد. درعین حال در شهرهای نیمه غربی کشور مقالات ارائه شده توزیع متوازن تری را به لحاظ حجم و تعداد دارا می‌باشند. آن موضوع نشان می‌دهد تمرکز دانشگاه‌های برتر کشور در کلان‌شهرها، شروع مفهوم‌سازی و رویکردهای مدیریت کلان کشور از شهر تهران و سپس انتقال سریع رویکردهای مدیریت به نخست شهرهای دوم و سوم در ادبیات دانشگاهی نیز به سرعت نفوذ کرده و مسیر تحقیقات علمی را با آن منطبق می‌سازد. از طرفی مطالعه مقالات این نتیجه را حاصل کرد

دانشگاه‌های مستقر در نخست شهرهای اشاره شده و گروه‌های علمی با درگیری بیشتر مسائل شهری مانند جغرافیا و شهرسازی در انجام پژوهش‌های بافت فرسوده بیشترین نقش را ایفا می‌کنند. پژوهش‌های صورت گرفته از لحاظ روش‌شناسی نیازمند تکمیل و بازبینی و اصلاح می‌باشد. چراکه انجام پژوهش‌های با رویه‌های واحد و یکدست و استفاده از روش‌ها و الگوهای تکراری منجر به کاهش بار علمی شده و پژوهش‌ها را متشابه هم می‌سازد. هرچند این امر اصل تعمیم‌پذیری پژوهش‌ها را بالا می‌برد ولی به دلیل شدت تکرار، بدیهی شدن، سهل شدن منجر به فراموش شدن ابعاد، الگوها و روش‌های دیگر مطالعه خواهد شد. مطالعات این نتیجه را حاصل می‌کند بیشتر پژوهش‌ها حاصل از پایان‌نامه و رساله‌های دانشجویی بوده که به صورت مشترک با اعضای هیئت علمی (عمدتاً استاد راهنما مشاور) ارائه می‌شود. در این بین ضعف در انجام پژوهش‌های مستقل که ماهیت دغدغه‌ای و گره‌گشایی مسائل دارد، توسط محققان و اعضای هیئت علمی وجود دارد. نهایتاً توجه جدی به کیفی سازی، کاربردی نمودن، قابل اجرا بودن و خروج از پژوهش‌های غیر عملیاتی خاک خورنده در قفسه‌ها بیشتر احساس می‌شود که لازمه آن تغییر رویه رشته‌ها و گروه‌های علمی دانشگاه‌های به‌ویژه جغرافیا و شهرسازی است.

منابع

- ابدالی، یعقوب؛ پوراحمد، احمد و خندان، اسحاق (۱۳۹۷). فرا تحلیلی بر پژوهش‌های وقف در شهرهای ایرانی- اسلامی. *فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی*. (۱)، ۱۹۷-۱۸۶.
- احمدی، شیر کو و پوراحمد، احمد (۱۳۹۷). تحلیل ساختار کالبدی فضایی بافت فرسوده شهری با استفاده از GIS (مطالعه موردی: هسته مرکزی شهر سردشت). *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*. (۵۰)، ۴۳۰-۴۰۹.
- اسماعیل‌زاده، حسن؛ کوزه گر، لطفعلی؛ علیان، مهدی و آدینه وند، علی اصغر (۱۳۹۵). فرا تحلیلی بر پژوهش‌های حوزه حکمروایی شهری در ایران. *فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا*. (۲)، ۴۱-۱.
- ایزائلو، بلال و حبیبی، مجتبی (۱۳۹۰). کاربرد فرا تحلیل در تحقیقات علوم اجتماعی و رفتاری: مروری بر مزایا، تنگناها و روش‌شناسی. *فصلنامه تحقیقات علوم رفتاری*. (۹)، ۸۲-۷۰.
- تایسدل، استیوتنراک و هیث، تیم (۱۳۹۰). *باززنده سازی شهرها (رویکردی به محله‌های تاریخی)*. ترجمه کرامت اله زیاری و قهرمان رستمی، چاپ اول، تهران: انتشارات آراد.
- حاتمی نژاد، حسین؛ پوراحمد، احمد و نصرتی، مرتضی (۱۳۹۸). آینده پژوهی در بافت فرسوده شهری (مطالعه موردی: ناحیه ۱، منطقه ۹ شهر تهران). *فصلنامه سپهر*. (۲۸)، ۵۵-۳۷.
- خادم الحسینی، احمد و دارابی، مریم (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر در بازسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری (نمونه موردی: محله نرفآباد شهرری). پنجمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری. مشهد.
- دویران، اسماعیل (۱۳۹۷). مدیریت یکپارچه شهری در ایران. چاپ اول، تهران: نشر ارشدان.
- دویران، اسماعیل؛ مشیکنی، ابولفضل؛ کاظمیان، غلامرضا و علی‌آبادی، زینب (۱۳۹۰). بررسی مداخله در ساماندهی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری با رویکرد ترکیبی (نمونه موردی: محله زینبیه زنجان). *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*. (۲)، ۹۰-۷۱.
- زنگی‌آبادی، علی و مؤید فر، سعیده (۱۳۹۱). رویکرد بازآفرینی شهری در بافت‌های فرسوده: برزن شش بادگیری شهر یزد. *فصلنامه آرمان شهر*. ۹، ۳۱۴-۲۹۷.
- زیویار، عظیم؛ فرجی مائی، پروانه و آزاده، امین (۱۳۹۳). *برنامه‌ریزی و مدیریت نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده شهری*. چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسامی واحد یادگار امام خمینی (ره).
- شرکت عمران و بهسازی شهری ایران (۱۳۹۴). *مجموعه قوانین و مقررات بازآفرینی شهری پایدار*. تهران: انتشارات وزارت راه و شهرسازی.
- شفعیان، سعید؛ شفیعان، محمدعلی و کاظمیان، غلامرضا (۱۳۹۲). فرا تحلیل روش و نتایج پژوهش‌های کیفیت زندگی شهری در ایران. *فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی*. (۲۴)، ۴۰-۲۱.

- صادقی، یداله؛ مشکینی، ابوالفضل؛ کلانتری، محسن؛ کارگر، بهمن و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۹۳). فرا تحلیل مطالعات پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی در داخل. *فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*. ۱۷۰-۱۵۳، (۶)۲.
- صفایی پور، مسعود و علیزاده، هادی (۱۳۹۳). تحلیلی بر شاخص‌های کالبدی بافت فرسوده مرکزی اهواز با استفاده از مدل برازش رگرسیونی و تحلیل سلسله مراتبی فازی (FAHP). *فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*. ۱۱، ۱۱۱-۹۳.
- عباسی ورکی، الهام؛ توکلی نیا، جمیله؛ سجادی، زیلا و صرافی، مظفر (۱۳۹۷). فرا تحلیل کیفی از مقالات علمی ناظر بر شهر- منطقه. *فصلنامه پژوهش‌های دانش زمین*. ۳۶، (۹)۲۲۰-۲۰۱.
- عربی، عباس و انتظار یزدی، حسن رضا (۱۳۸۸). بررسی شیوه‌های مداخله در بافت‌های فرسوده شهری و ارائه الگوی بهینه مداخله. *همایش بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری*. مشهد.
- عشایری، طاها و نامیان، فاطمه (۱۳۹۸). فرا تحلیل عوامل مؤثر بر پیشگیری از وقوع جرم. *فصلنامه پژوهش‌های مدیریت انتظامی*. ۱۴۱، (۱۴)۳۳-۵۷.
- قلعه‌نویی، محمود؛ زمانی، بهادر و پیمانفر، سپیده (۱۳۹۶). فرا تحلیل مطالعات دل‌بستگی به مکان. *فصلنامه مدیریت شهری*. ۴۸، ۸۷-۹۸.
- مرکز مدارک علمی ایران ایراندک (۱۳۹۸). *پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج)*. پایان‌نامه‌ها و رساله‌های موضوعی بافت فرسوده شهری.
- الوندی پور، نینا و داداش پور، هاشم (۱۳۹۷). فراروش پژوهش‌های مرتبط با عدالت فضایی در ایران با مقیاس شهری در بازه زمانی ۱۳۸۳-۱۳۹۴. *دو فصلنامه علمی و پژوهشی بوم‌شناسی شهری*. سال نهم شماره ۲، ۸۶-۶۹.
- Bangert, D. (1986). Review of developments in meta-analytic method. *Psychological Bulletin*, 99(3):
- Borenstein, M.; Hedges, L. V.; Higgins, J. P. T. & Rothstein, H. R. (2009). *Introduction to meta-analysis*. Hoboken, NJ: Wiley press.
- Dinik, M., Mitković, P., Veleš, J., Bogdanović, I. (2008). *Application of the urban reconstruction method in the central area of Nis. Architecture and Civil engineering press*, Vol. 6.
- Doyle, I.H. (2003). Synthesis through Meta- ethnography: paradoxes, Enhancements, and Possibilities". *Journal of Qualitative Research*, 3, pp.321-345.
- Helleman, G & Wassenberg, F. (2003). The renewal of what was tomorrow's idealistic city. Amsterdam's Bijlmermeer higher-riser. *Cities*, Vol. 21.
- Rosenthal, R & Rosnow, R.L. (1991). *Essentials of behavioral research: methods and data analysis*. (3rd ed), mc graw hill press.
- Steinberg, F. (1996). Conservation and Rehabilitation of Urban Heritage in Developing Countries. *Habitat intl*. Vol. 20.
- Urquhart, Ch. (2010). Systematic reviewing, meta-analysis and meta-synthesis for evidence-based library and information science. *Journal of Research*, 15(3).
- Zhao, Sh. (1991). Meta-theory, meta-method, meta-data analysis: What, why and how? *Sociological perspectives*. 34, pp.377-390.
- <https://www.civilica.com>
- <https://www.noormags.ir>
- <https://ganj.irandoc.ac.ir>
- <https://www.sid.ir>
- <http://ensani.ir>
- <https://www.magiran.com>